

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 20 051.151
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
доктору мистецтвознавства, професору
Карась Ганні Василівні
(76018, Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57)

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Мартинюк Марії Володимирівни
«ЖІНОЧІ ВОКАЛЬНІ АНСАМБЛІ В УКРАЇНСЬКОМУ МУЗИЧНОМУ
МИСТЕЦТВІ XX – ПОЧАТКУ XXI СТОЛІТТЯ: ВІД ФОЛЬКЛОРУ ДО
АКАДЕМІЧНИХ ТРАДИЦІЙ»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура і
мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво

З давніх часів спів був невід'ємною частиною життя української жінки, віддзеркалюючи її внутрішні почуття та переживання, ілюструючи навколишній світ, супроводжував побут та соціальне життя. Окрім співу для себе, колективний характер праці та обрядовості, частина якої була суто жіночою, зумовлювали спільне виконавство, сформувавши традицію гуртового співу, що стала невід'ємною частиною музичної культури українського народу. Завдяки професіоналізації та виходу на сцену із традиційного середовища побутування ансамблевий жіночий спів, трансформуючись, набув нових форм та змісту через синтез автентичних традицій та сучасних засобів музичної виразності. Відтак з середини XX – на початку XXI ст. виникло безліч колективів академічного та естрадного популярного напрямку, для яких створювався репертуар, формувалися сценічні образи та виконавська стилістика з метою впливу на глядача. Водночас у XXI ст. спостерігається тенденція зацікавлення культурною спадщиною, що сприяє реконструкції жіночого автентичного музикування. Значний пласт жіночих колективів сформувала українська діаспора, яку в еміграції гуртує українська пісня. Можна засвідчити, що діяльність подібних ансамблів складає вагомому частку музично-виконавської сфери сьогодення. Особливої значущості жіноче вокальне виконавство набуває в контексті фемінізації як провідна сила в збереженні та трансляції традиції в сучасному мистецькому просторі. Спільний спів є виявом колективної жіночої ідентичності і яскраво виражає жіночий

емоційний досвід. Тому окреслені аспекти визначають актуальність тематики дисертаційного дослідження. Оскільки проблематика вокального жіночого ансамблю ще не була в об'єктиві окремих наукових досліджень, а вивчалися тільки її окремі аспекти (регіональна специфіка фольклорних вокально-ансамблевих традицій і жанрів; репрезентація автентичного фольклору в сценічних умовах; історія вокально-хорового академічного мистецтва; естрадне вокально-ансамблеве виконавство та популярна музика; жіноче бандурне ансамблеве музикування тощо), особливо **актуальним** постає комплексне наукове осмислення українського жіночого вокального ансамблевого у історико-виконавській ретроспективі, зокрема його форм, жанрово-стильових напрямів, репертуару та виконавсько-сценічної репрезентації, яке здійснила у власному дослідженні «Жіночі вокальні ансамблі в українському музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ століття: від фольклору до академічних традицій» Марія Володимирівна Мартинюк, де вона осмислює окреслену проблематику та актуалізує її в сучасному культурно-мистецькому дискурсі.

Дисертація Мартинюк Марії Володимирівни має чітко продуману **структуру**, яка відповідає поставленим завданням, і складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел (437 позицій) та додатків. Загальний обсяг дисертації (разом з додатками) – 322 сторінки, 190 з яких містять основний текст дослідження. Загалом робота є завершеною науковою працею, технічне оформлення та змістовне наповнення якої відповідає встановленим вимогам МОН України. Вона виконана відповідно до наукової тематики, що виконується на кафедрі музичної україністики та народно-інструментального мистецтва Навчально-наукового інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника: «Народно-інструментальна музика України і зарубіжжя: аспекти взаємодії фольклорного і академічного напрямів» 2013–2023 рр. (державний реєстраційний № 0113U006389), «Творчий універсалізм митців української діаспори ХХ – початку ХХІ століття: ідентифікаційний, комунікаційний, синергетичний виміри» 2022–2024 рр. (державний реєстраційний № 0122U000893), «Музичне мистецтво в історико-культурній еволюції

композиторської творчості та виконавства» з 2025 р. (державний реєстраційний номер 0125U000103).

Публікації дисертантки цілком висвітлюють результати дослідження. Чотирнадцять публікацій, серед яких 4 – у фахових виданнях України категорії «Б» за спеціальністю 025 Музичне мистецтво; 3 – у періодичних зарубіжних виданнях; 7 – у апробаційних виданнях (матеріали і тези конференцій) (Додаток А), а також численні публічні виступи з доповідями та обговореннями основних положень роботи на конференціях різного рівня в Україні та за кордоном (Додаток Б) свідчать про відповідність вимогам до написання такого типу кваліфікаційних робіт.

Для досягнення **мети** дослідити виконавську динаміку «функціонування жіночих вокальних ансамблів в українському культурно-мистецькому просторі ХХ – початку ХХІ століття у контексті фольклорних і академічних традицій» (с. 21) було сформовано ряд завдань, успішне виконання яких продемонструвало динаміку функціонування жіночого вокального ансамблевого музикування в культурно-мистецькому просторі України та української діаспори ХХ–початку ХХІ ст. через відображення її фольклорних, академічних та естрадно-популярних виконавських традицій у взаємодії складових цих систем.

Наукова концепція роботи зумовила комплексну **методологію** дослідження загального і спеціального спрямування (історичний, джерелознавчий, системно-функціональний, культурологічний та соціокультурний підходи, аналітичний та емпіричний методи) з опорою на ґрунтовну теоретичну базу, застосування яких у ході дослідження дало змогу виокремити **наукову новизну** роботи та, відповідно, відзначити вагомість отриманих результатів дисертаційної роботи, в якій вперше «узагальнено форми та динаміку особливостей розвитку жіночих однорідних ансамблів в Україні упродовж ХХ–початку ХХІ століття від фольклорного до академічного напрямку; здійснено порівняння фольклорних традицій жіночого колективного музикування різних регіонів України та їх відображення у творчості сучасних колективів; визначено тенденції розвитку репертуару жіночих ансамблевих колективів академічного спрямування; введено до наукового обігу аналіз

творчих здобутків жіночих ансамблів України та української діаспори фольклорного, академічного, естрадного напрямів; проаналізовано регіональні виміри творчої діяльності жіночих колективів, зокрема Закарпаття, позначених міжнаціональними впливами» (с. 22). Як продовження наукових праць інших дослідників дисертанткою доповнено «визначення репертуарних тенденцій в ансамблевому жіночому бандурному виконавстві та узагальнення здобутків жіночих ансамблевих колективів української діаспори» (с. 22), а також продовжено «визначення фактурних особливостей творів для жіночих ансамблів у зразках композиторської творчості та різних типів обробки й аранжування» (с. 22).

Зміст дисертації скомпонований на основі теоретичної систематизації об'ємного емпіричного матеріалу, проаналізованого М. В. Мартинюк. У *вступі* дисертації авторка ґрунтовно окреслила актуальність обраної теми, чітко сформулювала мету та визначила основні завдання дослідження, уточнила об'єкт і предмет роботи, окреслила її хронологічні та географічні рамки, виокремила методологію, подала стислий виклад основних результатів та наукову новизну, підкреслила теоретичне і практичне значення дослідження, а також засвідчила апробацію отриманих результатів.

У *першому розділі* розглянуто передумови формування жіночого вокального-ансамблевого виконавства в Україні – від зародження у традиційному побутово-пісенному середовищі з відмінними особливостями, притаманними різним регіонам України, до трансформації у виконавський та композиторський фольклоризм у академічних (дуети, тріо) та естрадних (квартети – секстети) формах вокального ансамблювання з відповідною манерою і специфікою репрезентації (елементи стильового синтезу, сучасні гармонії та ритми, манера співу) (*підрозділ 1.1*). Відрадно, що для теоретичних узагальнень роботи дисертантка звертається до концепції Б. Луканюка щодо розуміння поняття «фольклор» та «фольклоризм». *Підрозділ 1.2* присвячений характеристиці творчості колективів фольклорного спрямування (створених як в минулому столітті, так і сучасних) з метою визначення регіональних відмінностей традиції жіночого гуртового співу. Він презентує колоритну

панораму звучання традиційного, реконструйованого та обробленого фольклору, географічно охоплюючи майже всі регіони України. Важливою є репрезентація творчого доробку колективів закарпатського пограниччя, у творчості яких відчутний вплив музичного фольклору сусідніх етносів, що синтезується із традиційними мелодіями карпатського регіону.

Другий розділ розглядає творчі здобутки аматорських та професійних жіночих вокальних ансамблів в українській «академічній камерно-вокальній музиці» (*підрозділ 2.1*) та популярному естрадному напрямі (*підрозділ 2.2*), серед яких більшість є активними учасниками сучасного мистецького простору. Варто відзначити, що охоплено численні виконавські форми, що виконували у відмінних жанрах та стильових напрямках в різні часові періоди, і виокремлені самі ті мистецькі одиниці, творчість яких є знаковою для вітчизняної вокально-мистецької культури та заявила про Україну за її межами. Особливої уваги заслуговує зображення жіночого ансамблевого музикування в західній українській діаспорі, яке представлене колективами, що не тільки співають сучасний популярний репертуар, а й реконструюють звучання автентичного фольклору, популяризуючи українську музичну культуру на всіх континентах (*підрозділ 2.3*). Для створення цілісної мистецької панорами дисертантка окреслює репертуарні пріоритети, виконавські тенденції, жанрово-стильові напрями творчості, аудіо- та звукозаписну, нотовидавничу, гастрольну діяльність, комунікацію в медіапросторі, участь у конкурсах та фестивалях, творчих проєктах. Важливо, що підкреслено організацію благодійних концертів та виступів багатьма колективами як в Україні, так і за кордоном задля підтримки української армії. Варто відзначити, що питому частку репертуару досліджених колективів складає український фольклор. Особливо цікавою є його трансформація та стильовий синтез у різних жанрах і виконавських напрямках, зокрема у творчості колективів української діаспори, що дозволяє стверджувати про те, що ця музика є цікавою та актуальною не тільки в Україні. Важливо, що дисертантка не оминула увагою й творчість гуртів діаспори, в тому числі неукраїнців, які збирають український фольклор, вивчають манеру та особливості автентичного співу з метою подальшої концертної реконструкції.

Третій розділ окреслює «жанрово-стильові виміри українського камерно-ансамблевого вокального мистецтва». Аналіз «репертуару жіночих вокальних ансамблів» (*підрозділ 3.1*), який представлений розшифрованими зразками автентичного фольклору та створений композиторами ХХ–ХХІ ст. як оригінальні твори, обробки та аранжування народних пісень, свідчить про вагому його кількість та різностильову варіантність для жіночих вокальних ансамблів як фольклорного, так і академічно-естрадного напрямку, демонструючи багатство виразово-виконавських можливостей викладу. Розмаїтість репертуару демонструють кращі пісенні зразки композиторів Закарпаття, а саме в контексті збереження національних традицій та відображення місцевого колориту. Середовищем репертуарного та виконавського удосконалення, відкриття нових форм жіночого вокально-ансамблевого мистецтва є конкурсно-фестивальний рух (*підрозділ 3.2*), який демонструє різноманіття подій задля збереження, відродження і популяризації фольклорної спадщини та актуальних пісенних жанрів поряд із розвитком вокального виконавства та представленням творчих напрацювань сучасних колективів різних виконавсько-стильових напрямів.

Висновки засвідчують виконання всіх поставлених завдань, синтезують теоретичні та практичні результати дослідження.

Варто відзначити наявність *додатків* (64 сторінки), які ілюструють емпіричний матеріал та унаочнюють теоретичні результати. Зображення колективів (*Додаток В*) візуалізують зміст підрозділу 1.2 першого розділу та всіх підрозділів другого розділу. *Додаток Д* демонструє нотні приклади творів для жіночих вокальних ансамблів – фольклорні зразки, авторські дуети та обробки фольклорних творів М. Лисенка, обробки фольклору М. Колесси та М. Леонтовича, пісні з репертуару сестер Байко, твори з репертуару вокального ансамблю «Росинка», аранжування для жіночих ансамблів бандуристів.

Безсумнівно позитивно відзначаючи оригінальне наукове дослідження Марії Володимирівни Мартинюк для сучасної української музичної культури, в процесі його вивчення ми зіткнулися із деякими дискусійними, на наш погляд, положеннями, які зумовили виникнення певних **зауваг, побажань та запитань**.

1. Дискусійним, на наш погляд, є висвітлення «Фольклорних регіональних традицій ансамблевого співу в Україні» (підрозділ 1.2) у діяльності жіночих вокальних ансамблів. Оскільки авторка у підрозділі 1.1 розділяє поняття «фольклор» та «фольклоризм», зокрема стверджує, що автентичне виконання передбачає «незмінний, первинний варіант побутування у природному фольклорному середовищі», а «його носії переважно отримують і передають свій досвід та знання шляхом усної традиції, без будь-якого втручання (літературного опрацювання тексту, композиторської чи режисерської обробки)» (с. 30), в той час, як «реконструювання фольклору, стилізація автентичної манери співу чи гри, яка побутує за межами природного фольклорного середовища» вже є виконавським етнографічним фольклоризмом чи аранжованим виконавським фольклоризмом, який «наближений до композиторського, оскільки проявляється у відтворенні фольклору в різних обробках для сцени» (за Б. Луканюком, на концепцію якого опирається дисертантка) (с. 31), варто було б проаналізувати середовище побутування, манеру співу, автентичність ладо-гармонічних та фактурних особливостей вокально-технічної специфіки виконання фольклорних колективів та диференціювати їх на такі, що виконують традиційний фольклор («Берегиня» с. Козацьке Чернігів. обл., Домініка Чекур, «Мутинчанка», «Бовсунівські бабусі», «Древо» с. Крячківка) та представляють у своїй творчості етнографічний («Калита», київський гурт «Древо», «Михайлове чудо», «Рожаниця», «Родовід», «Ярина», «Кралиця», «Бузький Гард», «Роксоланія», «Серпанок») і аранжований фольклоризм («Більчанка», «Буковиночка», «Ужанка», «Красія»), окремо виділивши гурти Закарпаття, які в основному виконують фольклор національних меншин та синтезують пограничний фольклор («Ружа», «Ліптаки», «Гудаки»). В цьому контексті при висвітленні стилістики виконання та репертуарних надбань колективів важливо вживати науково обґрунтовані поняття «автентичний фольклор», «реконструкція фольклору», «аранжований фольклор», «оброблений фольклор», «фольклоризм» тощо для чіткого розмежування традиційного та вторинного фольклору у різних аспектах. Такий поділ, на наш погляд, дозволив би також яскравіше продемонструвати трансформацію української фольклорної традиції від

автентики до сучасних виконавських форм у творчості жіночих вокальних ансамблів.

2. У роботі стверджується, що в академічній культурі вокального ансамблювання «стилістика виконання, манера співу камерно-вокальних ансамблів переважно була наближена до західноєвропейської традиції» (с. 91). Якими критеріями керується авторка, розподіляючи колективи на академічний та естрадний напрям? Чи вважає вона, що вокальна манера та техніка співу є критеріями вирізнення вокальних ансамблів академічного та естрадного напрямку? Яка різниця між цими манерами виконання?

3. Стиль викладу матеріалу іноді розповідний, переобтяжений не зовсім потрібними деталями, в тексті зустрічаються синтаксичні та орфографічні помилки.

Проте висловлені зауваження та побажання не впливають на оцінку якості проведеного дослідження, наукової цінності, новизни, теоретичного і практичного значення. Дискусійні моменти роботи підкреслюють поліаспектність її проблематики та сприятимуть подальшим науковим пошукам.

Таким чином, дисертаційна робота Мартинюк Марії Володимирівни на тему «Жіночі вокальні ансамблі в українському музичному мистецтві ХХ – початку ХХІ століття: від фольклору до академічних традицій» становить самостійне наукове кваліфікаційне дослідження, яке містить нові наукові результати щодо осмислення українського жіночого вокального ансамблевого у історико-виконавській ретроспективі культурно-мистецького простору ХХ – початку ХХІ століття України та української діаспори через відображення її фольклорних, академічних та естрадно-популярних виконавських традицій у взаємодії складових цих систем. Робота повною мірою відповідає вимогам МОН України – «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 (зі змінами), вимогам наказу Міністерства науки і освіти України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування

рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. (зі змінами, внесеними Постановами КМУ № 341 від 21.03.2022 р., № 502 від 19.05.2023 р. та № 507 від 03.05.2024 р.), не містить ознак порушення академічної доброчесності, а її авторка – Мартинюк Марія Володимирівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 02 Культура та мистецтво за спеціальністю 025 Музичне мистецтво.

Рецензент-
кандидат мистецтвознавства,
викладачка кафедри музичної україністики та
народно-інструментального мистецтва
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

Наталія ФЕДОРНЯК